

5.6 Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής πολιτείας

Το κράτος είναι δημιούργημα της κοινωνίας. Ανεξάρτητα από τον τρόπο δημιουργίας του, στην πορεία του χρόνου, πήρε διάφορες μορφές (πόλη-κράτος, αυτοκρατορία, εθνικό κράτος κτλ.).

Η ελληνική πολιτεία (οι όροι κράτος και πολιτεία χρησιμοποιούνται με το ίδιο περιεχόμενο) είναι δημιούργημα της επανάστασης του 1821. ¹⁾ Η παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων υπέρ του σχηματισμού του ελληνικού κράτους (εξάρτηση οικονομική και πολιτική) και ο ²⁾ μετέπειτα αγώνας για εθνική ολοκλήρωση (στρατιωτικοί αγώνες και ευέλικτοι διπλωματικοί χειρισμοί) σημάδεψαν την πορεία του. Μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά του είναι:

α) Συγκεντρωτικό και γραφειοκρατικό. Το ελληνικό κράτος από την ίδρυσή του οργανώθηκε συγκεντρωτικά. Η επιλογή αυτή ήταν επιτακτική, αφού υπήρχε ανάγκη για ένα ισχυρό εθνικό κέντρο. Με την επανάσταση του 1821 μόνο ένα μικρό τμήμα των ελληνικών πληθυσμών απελευθερώθηκε. Το μεγαλύτερο μέρος βρισκόταν υπό την κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, γεγονός που ανακινούσε διαρκώς το αίτημα για εθνική ολοκλήρωση. Η συγκεντρωτική διοίκηση και παιδεία πρόσφεραν σημαντικά στον σκοπό αυτό, στη διαμόρφωση δηλαδή της εθνικής ταυτότητας. Όμως, σήμερα το συγκεντρωτικό κράτος έχει γίνει ένα δυσκίνητο γραφειοκρατικό κράτος. Έχει αναπτυχθεί μια γραφειοκρατία, που δρα ανορθολογικά και κοστίζει ακριβά σε χρόνο και χρήμα. Η τεχνολογία (ηλεκτρονικοί υπολογιστές, νέα συστήματα οργάνωσης κτλ.) προσφέρει τις δυνατότητες να περιοριστεί η γραφειοκρατία. Ήδη με την ηλεκτρονική διακυβέρνηση έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος.

β) Παρεμβατικό και αναποτελεσματικό. Για λόγους ιστορικούς, ήταν επιτακτική ανάγκη να δημιουργηθεί ένα παρεμβατικό στην οικονομία και την κοινωνία κράτος. Έπρεπε να είναι παρεμβατικό για να σώσει ό,τι μπορούσε να περισωθεί και να δημιουργήσει ό,τι μπορούσε να δημιουργηθεί. Τον 20ό αιώνα, η διεθνής συγκυρία (π.χ. οικονομική κρίση 1929, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος), βοήθησε στην επέκταση του κρατικού παρεμβατισμού. Μετά το 1974 ο κρατικός παρεμβατισμός επεκτείνεται. Στις αρχές του 21ου αιώνα το κράτος παράγει πάνω από το 50% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (Α.Ε.Π.). Το κράτος σήμερα είναι ένας μηχανισμός διεύθυνσης και διαχείρισης όχι μόνο της οικονομίας αλλά πολλών δραστηριοτήτων. Δεν υπάρχει τομέας στον οποίο να μην παρεμβαίνει το κράτος.

Η αύξηση του παρεμβατισμού συνεπάγεται αύξηση της γραφειο-

Νιούτον Άλτζερναν (1880-1968), *Cumberland Terrace, Λονδίνο*, πριν το 1944, Εθνική Πινακοθήκη.

Εκσυγχρονισμός - πρόοδος:

στην κοινωνία σημαίνει δικαιοσύνη στην οικονομία σημαίνει ανάπτυξη στην πολιτική σημαίνει ελευθερία στον πολιτισμό σημαίνει δημιουργία

Πάντως, οι Έλληνες δρουν συλλογικά, όπου υπάρχει κοινότητα, είτε τοπικής είτε παγκόσμιας κλίμακας. Κοινότητα οραμάτων, αξιών, προσδοκιών. Δεν είναι λοιπόν παράξενο που οι Έλληνες μεγαλουργούν και οι ελληνικές οικονομικές αξίες πραγματοποιούνται είτε σε τοπικό, είτε σε παγκόσμιο επίπεδο. Αντίθετα, στο πλαίσιο της κράτους υπάρχει το πρόσωπο και το άγνωστο. Στο πλαίσιο αυτό υπάρχει δυσκολία δράσης για τον Έλληνα, γιατί ακριβώς αναζητά το πρόσωπο και το όνομα, επιδιώκει την αναγνώριση.

«Η αλλοτρίωση του νεοελληνικού κοινοτισμού γίνεται φανερή στην κοινωνιστική του μετάλλαξη, που τον μετέτρεψε στο αντίθετό του: σε κρατισμό. Ενώ πάντοτε οι Έλληνες μάχονταν για την αυτοδιοίκησή τους, τώρα τα περιμένουν όλα από το κράτος. Ακόμα και όταν καίγονται τα σπίτια τους. Συγχρόνως όμως είναι βαθύτατα αντικρατιστές και στην πρώτη ευκαιρία ποδοπατούν κάθε έννοια κράτους.» (Θεόδωρος Ζιάκας)

κρατίας και κατ' επέκταση αύξηση της αναποτελεσματικότητας.

γ) Παραδοσιακό και σύγχρονο. Στο ελληνικό κράτος, από την ίδρυσή του, διαμορφώνονται συμφέροντα και συνήθειες που αντιδρούν στον εκσυγχρονισμό. Ο συγκεντρωτισμός, ο παρεμβατισμός, οι πελατειακές σχέσεις, υπάρχουν από τη γέννηση του ελληνικού κράτους. Το ελληνικό κράτος λειτουργεί άλλοτε με βάση αυτή την παράδοση και άλλοτε με βάση τον εκσυγχρονισμό.¹ Η εξάλειψη των πελατειακών σχέσεων,² η συνέχεια των θεσμών,³ η διαφανής και αξιοκρατική λειτουργία του κράτους, είναι μερικά μέτρα απαραίτητα για τον εκσυγχρονισμό. Πάντως, χρειάζεται να τονιστεί ότι, παρά τις όποιες καθυστερήσεις, υπάρχουν «νησίδες» εκσυγχρονισμού και πρωτοπορίας σε αρκετούς τομείς, όπως π.χ. στην τέχνη, τη ναυτιλία, τις καινοτόμες επιχειρήσεις κτλ.

δ) Εμπιστοσύνη στην κοινότητα και αντιπαλότητα στο κράτος. Ο Έλληνας αναζητεί τις σχέσεις πρόσωπο με πρόσωπο. Έχει εμπιστοσύνη και στην οικογένεια που στηρίζεται στην αλληλεγγύη, στη συνεργασία, στους ισχυρούς δεσμούς. Αν η κοινότητα είναι χώρος συνεργασίας, το κράτος είναι χώρος σύγκρουσης, γι' αυτό και είναι χώρος αποστροφής. Θεωρείται αντίπαλο, εχθρικό. Η έλλειψη εμπιστοσύνης φαίνεται στις σχέσεις πολίτη-κράτους. Υπάρχει μια αμοιβαία δυσπιστία. Ο πολίτης νοιώθει το κράτος σαν ξένο και εχθρικό, γι' αυτό το αντιμετωπίζει ανάλογα. Επιδιώκει να παίρνει περισσότερα από αυτό και να του δίνει λιγότερα. Αλλά και το κράτος δίνει συχνά την εντύπωση ότι θεωρεί τον πολίτη «υπήκοο», που έχει μόνο υποχρεώσεις και όχι δικαιώματα. Επιδιώκει να εισπράττει περισσότερα από αυτόν και να του παρέχει λιγότερα. Σήμερα, ο πολίτης νοιώθει ένα κενό από την έλλειψη της κοινότητας και από την λειπή λειτουργία του κράτους. Η διάλυση της κοινότητας δεν αναπληρώθηκε από το κράτος.

Νίκος Χουλιάρης, *Ο ζωγράφος που φεύγει*, 1980, Εθνική Πινακοθήκη.

«Από τα μέσα του 20ού αιώνα και μετά στις «δημοκρατικές» κοινωνίες του δυτικού καπιταλισμού η αποχή του απλού πολίτη από την πολιτική αποτελεί μια εξίσου διαδεδομένη συμπεριφορά όσο και οι διάφορες μορφές πολιτικής δράσης [...] Όπως προκύπτει από όλες τις σχετικές έρευνες, η μη συμμετοχή στα πολιτικά δράματα αφορά σε ένα πολύ σημαντικό τμήμα του συνολικού πληθυσμού (το ποσοστό κυμαίνεται μεταξύ 30% και 50%). Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι σε εμπειρική μελέτη η οποία διερευνούσε την πολιτική συμμετοχή των Αμερικανών στα μέσα της δεκαετίας του 1960, ένα τρίτο του πληθυσμού (περίπου το 30%) είχαν χαρακτηριστεί ως πλήρως αμέτοχοι ή «πολιτικά απαθείς» [...] Στις δεκαετίες που μεσολάβησαν από τότε μέχρι σήμερα, η αποστασιοποίηση των πολιτών από την πολιτική κατέστη ολοένα και πιο έντονη και εκτεταμένη. Το «κόμμα της αποχής» γράφει ο Μπεκ, «είναι σε όλες τις συμμετοχικές δημοκρατίες το μόνο κόμμα που παρουσιάζει σταθερή αύξηση των ποσοστών του.» (Μελίνα Σεραφετεινίδου, *Εισαγωγή στην Πολιτική Κοινωνιολογία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2006)